

Magnus Wennerhag

Inledning

»Det är i dag knappt någon som talar om klass och klasskillnader i den offentliga debatten.« Hade detta nummer av *Fronesis* kommit ut för tio år sedan kunde en sådan introducerande mening ha fungerat. Men att i Sverige år 2012 påstå något sådant vore helt enkelt inte sant.

Under senare år har frågan om klass alltmer letat sig in i det offentliga samtalet. Klassresor och skildringar av uppväxter under arbetarklassvillkor har

varit återkommande teman på både kultursidor och i den skönlitterära bokutgivningen.¹ I dessa sammanhang har det främst handlat om enskilda individers subjektiva erfarenheter av social rörlighet. Inte sällan har det rört sig om resor från arbetarklassförhållanden till den bildade övre medelklassen och de statusbarriärer och ekonomiska hinder som klassresenären ständigt stöter på.

Samtidigt har den tilltagande inkomstjämligheten i västerländska sam-

1. Se exempelvis Törbjörn Flygt, *Underdog* (2001); Susanna Alakoski, *Svinalängorna* (2006); Åsa Linderborg, *Mig äger ingen* (2007); Leif G. W. Persson, *Gustavs grabb. Berättelsen om min klassresa* (2011); David Lagercrantz och Zlatan Ibrahimović, *Jag är Zlatan Ibrahimović* (2011); Eija Hetekivi Olsson, *Ingenbarnsland* (2012) och Susanna Alakoski, *Oktober i Fattigsverige. Dagbok* (2012).

hällen börjat diskuteras alltmer. Genom den internationellt uppmärksammade boken *Jämlikhetsanden* och den svenska diskussionen om barnfattigdom har ljust riktats mot hur inkomstjämlighet leder till större ohälsa, sämre utbildning och över huvud taget sämre livschanser.² Även de protester som uppkom i många västländer under 2011 – såsom Occupy Wall Street i USA och indignados-rörelsen i Spanien – riktade sig mot de ökade ekonomiska skillnaderna inom världens rika länder. I spåren av finanskrisen och eurokrisen har frågor om marginalisering och fattigdom i västvärlden blivit alltmer brännande.

I januari 2012 fick den svenska aktivistgruppen Förbundet Allt åt alla stort genomslag i den offentliga debatten när de anordnade en »överklass-safari«. Denna bestod i en guidad bussresa till en av de kommuner i Stockholms län där medelinkomsten är bland landets högsta. Debatten som följde var i synnerhet från högerhåll upprörd och inriktade sig främst på safarins paroll: »Odlå ditt klasshat«. Men trots att de varnade för det farliga med att underblåsa klasshat kunde även ledande borgerliga opinionsbildare mena att klass var en viktig analytisk term och att »frågan om ekonomiska skillnader förtjänar en seriös diskussion«.³

Klass har alltså på nytt hamnat i den

dagspolitiska hetluften. Om det under 1980- och 1990-talen ofta kunde heta att klassamhället och dess konflikter tillhörde det förgångna diskuteras i dag klass och klasskillnader återigen som något som utmärker vårt samhälle och som påverkar människors möjligheter att forma sina liv. Det som denna mer populära debatt inriktar sig på är emellertid vissa specifika aspekter av klass – kulturdebatten har ofta tenderat att handla om klass som individuell identitet, medan ojämlikheten främst har diskuterats utifrån inkomstskillnader. Identitet och inkomst är naturligtvis viktiga aspekter av klass, men de berättar inte hela historien.

Alltför sällan diskuteras klass som en fråga om människors ställning och makt inom arbetslivet. Inom dagspolitiken handlar det snarast om den grupp som står utanför arbetslivet, oavsett om de kallas arbetslösa eller anses befinna sig i »utanförskap«. Men hur arbetslivets hierarkier i sig leder till utestängningar och skapar skillnader i status, inkomst och makt talas det sällan om.

Det är inte heller vanligt att klasser ses som politiska aktörer som driver fram samhällsförändring, utifrån den förståelse som en gång var grundläggande för den framväxande arbetarrörelsen. Förvisso blir klasstillhörighet allt viktigare i de politiska partiernas

2. Richard Wilkinson och Kate Pickett, *Jämlikhetsanden. Därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen* (2010).

3. Peter Wolodarski, »Ett farligt experiment i praktiskt grupphat«, i *Dagens Nyheter* den 5 februari 2012.

spel om marginalväljarna, när de genom olika slags »trianguleringar«⁴ försöker attrahera medelklass- respektive arbetarväljare från sina politiska motståndare. Men retoriken om »det nya arbetarpartiet« och den prioritet som många vill ge »medelklassväljarna« är fjärran från tanken om att politiken ytterst uttrycker grundläggande klassmotsättningar, eller den mer modesta varianten att politiska partier representerar olika samhällsklasser.

Med detta nummer av *Fronesis* vill vi bidra till en diskussion som tar ett bredare grepp om frågan än vad som hittills varit fallet i den återuppväckta diskussionen om klass och klasskillnader. Det hävdas ibland att globaliseringen, individualiseringen, informationstekniken eller framväxten av ett konsumtionsorienterat postindustriellt samhälle har förpassat klassmotsättningarna till historien. Andra förnekar dessa samhällsförändringar, eller menar att de överdrivs, och önskar en tillbakagång till forna tiders förståelse av klass. Vår ambition med detta nummer är i stället att kritiskt undersöka hur det moderna samhällets omvandlingar under senare årtionden har påverkat hur klass konstitueras, upplevs och tar sig konkreta uttryck – och utifrån detta söka de klassbegrepp som bäst fångar vår tids konflikter och orättvisor. Det handlar då inte om att bara intressera

sig för de klasser som befinner sig längst ned i hierarkierna. Klass är ett begrepp som beskriver livsomständigheterna för såväl fattig som rik och dem som finns däremellan, samt de relationer som finns mellan dessa grupper.

I numret introduceras en rad centrala forskare och samhällsteoretiker som utifrån olika teoretiska och metodologiska utgångspunkter studerar hur klass i dag formar våra samhällen och de individer som befolkar dem. I det politiska samtalet och den offentliga debatten förde klassdiskussionen visserligen en tynande tillvaro under 1980- och 1990-talet, men inom akademien har det funnits många forskare som fortsatt att studera klass, ofta med hänsyn till de omfattande samhällsförändringar som skedde under dessa och följande årtionden. Många gånger innebar denna teoretiska vidareutveckling att man lämnade de låsta positioner som utmärkte det mer politiserade 1970-talet. Forskare kom att inspireras av de teoretiska skolor som de tidigare ansåg sig stå i motsättning till. Klassanalysen berikades även genom att man intresserade sig för hur andra förtrycks- och konfliktdimensioner – i synnerhet genus/kön och etnicitet/ras – påverkar klassorättvisor. Vårt urval handlar därför även om att lyfta fram de fruktbara synteser och de teoretiska och metodologiska vidareutvecklingar

4. Termen »triangulering« brukar inom politiken avse en strategi som syftar till att attrahera väljare som traditionellt har stött ens politiska motståndare, genom att helt eller delvis anamma deras åsikter i sin politik eller politiska retorik.

som kommit att utmärka dagens klassforskning.

Vi vill med detta nummer särskilt ge plats för sådana diskussioner som saknas i dagens offentliga debatt om klass, såsom hur klass ska förstås i förhållande till arbetsmarknadens hierarkier och uteslutningar, och huruvida det fortfarande är möjligt att betrakta klasser som politiska aktörer. Samtidigt vill vi fördjupa och problematisera de diskussioner som förs i offentligheten, exempelvis genom att undersöka vilka klassmässiga realiteter som rör sig bakom termer som klassresor, utanförskap och medelklass.

Inte bara ett marxistiskt begrepp

Begreppet klass är grundläggande för både samhällsvetenskapen och det moderna samhället i stort. Klassbegreppets upptagande i såväl vetenskaplig som politisk diskussion hör tydligt samman med arbetarrörelsens framväxt och tilltagande inflytande, från 1800-talets mitt och framåt. Detta var även nära sammanbundet med det inflytande som Karl Marx (1818–1883) teorier utövade på arbetarrörelsen. Men föreställningen om det orättfärdiga i en makt grundad på gruppskillnader i ägande och status går längre tillbaka, till det moderna samhällets politiska grundläggning. Den kritik som under 1700-talet riktades mot tidens envälden, av såväl upplysningens tänkare som under de amerikanska och franska revolutio-

nerna, innebar ett direkt ifrågasättande av att makt, rikedom och privilegier kunde grundas i tillhörighet till specifika sociala grupper. Med det moderna samhället blev det möjligt att ifrågasätta sociala hierarkier på ett helt annat sätt än tidigare.

De nya frihetliga tankarna om alla medborgares jämlikhet och rätt till såväl kollektivt som individuellt självstyre stannade dock inte vid kritiken av den orätt man såg i ståndssamhällets nedärvda privilegier. Även de som stod utanför den traditionella feudala ordningen krävde att bli upptagna som fria och jämlika medlemmar i den nya typ av politiska gemenskap som sakta tog form. Under 1800-talet tilltog så konflikterna kring den växande grupp av arbetare som var ett direkt resultat av den nya ordningens näringsfrihet och möjligheter att på marknaden fritt köpa och sälja arbetskraft. Produktionens industrialisering innebar inte enbart rikedom i en omfattning som tidigare aldrig hade skådats, utan samtidigt misär och rättslöshet bland de arbetare som var denna rikedom förutsättning.

Konsekvensen blev inte bara arbetarrörelsens formering utan så småningom också den bredare diskussionen om »den sociala frågan« eller »arbetarfrågan«, som fördes inom det borgerskap som blivit den dominerande samhällsgruppen, både ekonomiskt och politiskt, efter aristokratin fall. Både bland arbetarrörelsens intellektuella och bland borgerliga akademiker skapade de motsättningar som det mo-

derna samhället hade fört med sig ett behov av att förstå och hitta lösningar på de tilltagande klasskonflikterna.⁵

Det var i detga sammanhang som arbetarrörelsens förståelse av klass växte fram. Klass framstod som en grundläggande uppdelning som genom historien tvingat massorna att utföra arbete åt det privilegierade fåtal som ägde produktionsmedlen. Andra internationalens socialdemokratiska partier inspirerades i synnerhet av Karl Marx, som förstod klass som ett exploaterings- och dominansförhållande i det kapitalistiska samhället, där arbetarna underordnades kapitalistklassen. Marx erbjöd samtidigt en berättelse om hur det kapitalistiska samhällets interna motsättningar till slut skulle innebära att arbetarklassen gick segrande ur klassernas kamp.⁶

Liknande kunskapsintressen bidrog även till samhällsvetenskapens uppkomst, i sökandet av en övergripande förståelse av de mekanismer som betingade samhällets uppdelning i klasser. En av de mest tongivande samhällsvetarna kring förra sekelskiftet var den tyske nationalekonomen och

sociologen Max Weber (1864–1920). Även Weber – som politiskt var liberal – sysselsatte sig i sina skrifter med frågan om klass.

För Marx hade klass främst handlat om produktionsförhållandena och klassernas maktrelationer under kapitalismen. Webers teoretiska utgångspunkt var i stället att se klass som en marknadssituation, och inrikta sig på hur tillträdet till olika slags yrken begränsades genom en rad mekanismer. Inte bara genom den privata äganderätten till produktionsmedlen utan också genom utestängningsmekanismer som utbildning och kvalifikationer skapades en hierarki mellan samhällets klasser. Enligt Weber var det denna olikartade tillgång till resurser och makt som ledde till att klassernas medlemmar kom att erfaera vitt skilda livschanser.

Utöver klass talade Weber om status och statusgrupper (stånd), och hans begrepp för status avsåg den sociala prestige som individer erhåller på grund av livsstil, utbildning, yrke eller härkomst.⁷ På detta sätt skilde Weber mellan olika typer av hierarkier och gruppbildning inom det ekonomiska

5. Se exempelvis Peter Wagner, *A sociology of modernity. Liberty and discipline* (1994).

6. För vidare diskussioner om förhållandet mellan Marxklassanalys och arbetarrörelsens strategiska vägval, se exempelvis Ernesto Laclau och Chantal Mouffe, »Socialdemokratin. Från stagnation till »plantänkande«, i *Fronesis* nr 1 (1998); Tomas Jonsson, »Mellan intressekamp och röstmaximering«, i *Fronesis* nr 6–7 (2001); Sven-Eric Liedman, »Engelsismen«, i *Fronesis* nr 28 (2008); Sten O. Karlsson, »Om folkhemsmytens återkomst och socialdemokratin självbild«, i *Fronesis* nr 32–33 (2010).

7. Max Weber, *Ekonomi och samhälle. Förståendesociologins grunder*, band 1, *Sociologiska begrepp och definitioner. Ekonomi, samhällsordning och grupper* (1983 [1922]), s. 212.

området (klasser), det sociala området (statusgrupper) och maktens område (politiska partier).⁸

Än i dag är Marx och Webers förståelse av klass grundläggande för samhällsvetenskapens klassbegrepp. Många gånger – i synnerhet i mer populära diskussioner – framställs klass som ett enbart marxistiskt påfund. Under 1960- och 1970-talens renässans för Marx idéer kom dessa även att sätta sitt avtryck inom akademien, inklusive klassforskningen. Men ser man till samtida forskning framstår Webers inflytande som minst lika starkt, om inte starkare. Mycket av den klassforskning som baseras på nationella surveyundersökningar utgår främst från Webers teorier. Detta är exempelvis fallet med den nya europeiska standarden ESeC (*European Socio-economic Classification*) som tagits fram på uppdrag av EU:s statistikmyndighet Eurostat i syfte att skapa en standardiserad analys av klassförhållandena inom unionen.

Även inom den forskning som intresserat sig för klassidentitet har Webers teorier kommit att bli betydelsefulla. Hos den franske sociologen Pierre Bourdieu och den forskning som har bedrivits utifrån hans teorier har det funnits ett liknande intresse av att analysera klass inte enbart utifrån ekonomiska utan även statusmässiga hierarkier. Men fortfarande intar Marx teorier en särställning hos vissa fors-

kare, även om också dessa i allt större utsträckning låtit sig inspireras av weberianska perspektiv – vilket kommer att bli tydligt i detta nummer.

Att tänka klassteorins klassiker på nytt

Detta nummers första avsnitt tar fasta på senare års teoriutveckling inom klassforskningen och hur denna ska förstås utifrån de klassiska huvudriktningar som utgått från Webers och Marx teorier. Tonvikten ligger på hur både teoretiska och metodologiska perspektiv alltmer har kommit att korsbefrukta varandra, samt hur övergripande samhällsförändringar har tvingat fram vidareutvecklingar av de klassiska teorierna. De framstående teoretiker vars texter vi publicerar i detta avsnitt representerar dessutom olika inriktningar inom klassforskningen. Avsnittet inleds med en utförlig introduktion av klassforskningens viktigare skiljelinjer – såväl mellan marxistiska och weberianska perspektiv som mellan olika metoder – författad av sociologen Mattias Bengtsson, ekonomihistorikern Martin Gustavsson och kriminologen Magnus Hörnqvist.

Den brittiska sociologen Rosemary Crompton behandlar i sin text både den »kulturella vändning« och den individualiseringsdiskussion som påverkat sociologin sedan 1980-talet. Förvisso

8. Max Weber, *Ekonomi och samhälle*, band 3, *Politisk sociologi* (1987 [1922]), s. 44.

ledde dessa nya perspektiv ibland till onödiga »pseudodebatter«, exempelvis kring påståenden om »klassbegreppets död«. Men samtidigt blottade de bredare samhällseliga förändringsprocesser som klassanalysen var tvungen att konfrontera för att förfina sin förståelse av de många faktorer som i dag påverkar klasskillnader. Den forskning som undersöker klass främst utifrån arbetsmarknadens hierarkier tjänar därför på att vidga sina perspektiv, menar Crompton, exempelvis genom att se hur arbetslöshet, kön och etnicitet påverkar klass. Samtidigt argumenterar hon för att det slags analyser som utgår från yrkesstrukturen även i dag ger bäst överblick över ett samhälles klassindelning.

Den amerikanske sociologen Erik Olin Wright, en av de klassforskare som tydligast försvarat det marxistiska perspektivet, menar i sin text att det närmande som under senare år skett mellan olika teoretiska utgångspunkter har bidragit till att öka vår förståelse av hur klass påverkar samhället och dess individer. I artikeln skisserar han en analysmodell som integrerar olika teoretiska traditioners insikter och utgångspunkter. Modellen inkluderar inte bara de weberianska och marxistiska traditionerna utan även den forskningstradition som finns inom det Wright benämner stratifieringsparadigmet, där klass snarare uppfattas som

individuella egenskaper (såsom utbildning) eller materiella livsvillkor (såsom huruvida man bor i villaförort eller miljonprogramsområde).

Den brittiska sociologen Beverley Skeggs bidrog med boken *Att bli respektabel* till att klassfrågorna under 1990-talet återintroducerades i den feministiska forskningen.⁹ Denna etnografiska studie handlade om hur brittiska arbetarklasskvinnor underordnas av moraliska diskurser och estetiska ideal på ett sätt som förstärker medelklassens kulturella och ekonomiska dominans. I sin text i detta nummer menar hon att den tidigare studien var alltför inriktad på den tidens poststrukturalistiska teorier om diskurs och identitet, och menar att den diskurs om »respektabilitet« hon då undersökte bättre borde förstås i termer av en ideologi som reproducerar såväl klasspositioner som familjemönster.

Texten av den franske sociologen Loïc Wacquant handlar om hur medelklassen ska förstås som klass. I texten utgår han från de problem som forskarna historiskt sett har haft med att urskilja denna klass, i synnerhet gentemot arbetar- respektive kapitalistklassen. Wacquant menar att den konkreta analysen av denna växande klass måste utgå från både marxismens inriktning på makt i produktionsprocessen och den Weberinspirerade forskningens betoning av arbetsmarknadens utestängningsmekanismer.

9. Beverley Skeggs, *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön* (2000).

Numrets andra avsnitt handlar om den franske sociologen Pierre Bourdieu, vars teorier under senare årtionden kommit att bli allt viktigare inom samhällsvetenskaplig forskning som berör klass. I synnerhet utifrån hans begrepp symboliskt respektive kulturellt kapital har forskare analyserat hur status och smak såväl påverkar som påverkas av individernas klasspositioner. Inte sällan har denna begreppsapparat även blivit en central referenspunkt i mer populära diskussioner om klass.

I texten av utbildningssociologen Mikael Börjesson introduceras Bourdieus användning av kapitalbegreppet och hur hans teori skiljer sig från den marxistiska traditionens syn på klass. I den text av Bourdieu som vi publicerar i detta nummer – »Vad är en social klass?» – lägger han själv ut sin klass-teori och problematiserar förhållandet mellan vår förståelse av vad klass är och de sätt varpå klasser träder fram som sociala aktörer.

Klass i dagens samhälle

Numrets tredje avsnitt utgörs av en empirisk undersökning av hur klassskillnader tar sig uttryck i dagens Sverige. Genom att använda offentligt tillgänglig statistik från Statistiska centralbyrån samt data från nationella surveyundersökningar analyserar Mattias Bengtsson, Mikael Börjesson, Martin Gustavsson och Magnus Hörnqvist vilken betydelse klass har i dagens svenska samhälle. De diskuterar sam-

tidigt de olika mått på och teorier om klass som olika slags undersökningar och statistik aktualiserar. Det handlar om hur inkomster, fattigdom, utbildning, arbetsplatsinflytande, fritidssysselsättningar och klassidentitet påverkas av individers tillhörighet till olika klasser, samt hur detta har förändrats under de senaste 20 åren.

Det fjärde avsnittet i detta nummer – som introduceras mer utförligt av ekonomihistorikern Ann Ighe – tar som sin utgångspunkt de större samhällsförändringar som de rika välfärdssamhällena i det globala nord har genomgått under de senaste årtiondena. Med den ekonomiska globaliseringen har välfärdsstaternas traditionella organisering och reglering av arbetsmarknaderna förändrats. Samtidigt har politiken tagit intryck av det nyliberala ekonomiska paradigmet som världen över kommit att dominera föreställningar om människors sociala och ekonomiska drivkrafter.

Vilken roll det tilltagande intresset för klassresor spelar i ett sådant sammanhang diskuteras av sociologen Lena Sohl och kulturgeografen Irene Molina. I sin text resonerar de om det faktum att framgångsberättelser om uppåtgående klassresor kommit att bli alltmer betydelsefulla inom både kultur och politik. Detta gäller även ett land som Sverige, som trots ökad ojämlikhet fortfarande har en markant större social rörlighet än exempelvis USA. Och det som oftast glöms bort i sådana berättelser är att stora

grupper aldrig får möjlighet till en uppåtgående klassresa, eller rent av halkar ner på klasstegen. För att förstå klassresans samtida betydelse breddar Sohl och Molina diskussionen till att även inbegripa viktiga samtida samhällsprocesser, såsom det faktum att arbetarklassen i dag till allt större del består av kvinnor och svenskar födda i andra länder.

Vårt samhälles syn på dem som helt faller utanför arbetsmarknaden diskuteras av sociologen Mattias Bengtsson, i en text som tar den borgerliga regeringens numera väletablerade term »utanförskap« som utgångspunkt. Den svenska diskussionen om »utanförskap« relateras till de äldre amerikanska diskussioner om »underklass«, »fattigkulturer« och »bidragsberoende« som kom att bli centrala i de debatter som ledde till nedrustningen av de sociala välfärdssystemen i USA. Bengtsson menar att förskjutningarna inom svensk debatt riskerar att bortse från de underliggande klassmässiga realiteter som i själva verket skapar såväl fattigdom som arbetslöshet.

Den brittiske nationalekonomen Guy Standing menar i sin text att de nya regleringar av arbetet som kännetecknat den ekonomiska globaliseringen också bidragit till uppkomsten av en ny klass: *prekariatet*. Det som utmärker denna klass av arbetare är det faktum att de står utanför de såväl formella som informella skyddsnät som tidigare omfattade flertalet lönearbetande i de välutvecklade välfärdssta-

terna. Prekariatsbegreppet har under senare år även använts flitigt inom svensk debatt, och Standing diskuterar hur begreppet kan förstås i förhållande till mer traditionella definitioner av klass.

Vilka effekter globaliseringen och de nya idealen om entreprenörskap får utanför den rika världen diskuteras av genusvetaren och etnologen Lena Martinsson. Utifrån sitt eget fältarbete på den pakistanska landsbygden diskuterar hon den ambivalenta roll som utländska icke-statliga organisationer (NGO:s) spelar för kvinnors möjligheter att frigöra sig från lokala feodala beroendeförhållanden och fattigdom. I fokus står den roll som oftast tillmätts så kallade mikrokrediter, som av västliga NGO:s ses som ett framgångsrikt recept för att skapa sysselsättning och välfärd i det globala syd.

Den politiskt agerande klassen?

Det sista avsnittet i detta nummer av *Fronesis* handlar om huruvida man i dag kan betrakta klasser som politiska aktörer. Inom den tidiga arbetarrörelsen var denna förståelse central. Klass sågs inte bara som en social och ekonomisk situation som man delade med andra; minst lika viktigt var att klasser agerade politiskt. Uppgiften var att mobilisera den egna klassen så att den övergick från att vara ett socialt faktum till att bli en kraft för politisk förändring. Det är detta som avses med

den inom marxismen ofta återopade distinktionen mellan »klass i sig« och »klass för sig«. ¹⁰

Men föreställningen om att man skulle kunna identifiera en klass som mer än andra formar samhällsutvecklingen behöver inte nödvändigtvis vara marxistisk. Med jämna mellanrum har filosofer, debattörer och ideologer av vitt skilda politiska hemvister förkunnat att en ny social och ekonomisk ordning bryter fram och att denna omvandling bärs fram och förkroppsligas av en specifik grupp eller klass. Genom den moderna historien har en mängd olika grupper pekats ut som samhällsomvandlingens motor: industrialisterna (Henri Saint-Simon), arbetarklassen (Marx), entreprenörerna (Joseph Schumpeter), den nya medelklassen (C. Wright Mills), teknokraterna (Alain Touraine), symbolanalytikerna (Robert Reich), multituden (Michael Hardt och Antonio Negri) och den kreativa klassen (Richard Florida), för att ta några exempel. ¹¹

I sin inledning till detta avsnitt diskuterar statsvetaren Per-Anders Svärd en sådan syn på klass utifrån hur »klasshat« debatterades på kultur- och ledarsidorna efter överklass-safarin i Stockholm januari 2012. Å ena sidan

finns en vänster som många gånger sörjer att den kulturellt homogena arbetarklassen tycks förlorat sin roll som samhällsförändringens drivande kraft. Å andra sidan finns en politisk höger som förfasar sig över att någon alls vill göra politik av (eller ens återopa) vårt samhälles klasskillnader. Men Svärd menar samtidigt att det finns en annan borgerlighet – främst inom företagsvärlden – som inte alls har några problem med att säga att senare årtiondens ekonomiska omfördelningar varit en aktiv politisk handling från kapitalistklassens sida.

Denna »klasskamp uppifrån« undersöks mer aktivt av ekonomihistorikern Erik Bengtsson, i en text om hur de klassmässiga positionerna i USA drastiskt har förskjutits från 1970-talet till i dag. Bengtsson framhäver att den tilltagande ojämlikheten i det amerikanska samhället bör uppfattas som en framgångsrik klasskamp ovanifrån, som bedrivits i synnerhet genom en antifacklig kamp, en ensidig inriktning mot vinstmaximering och politiska reformer som tydligt syftat till att gynna höginkomsttagarna.

Den franske filosofen Étienne Balibar diskuterar i sin text huruvida »klasskamp« fortfarande kan sägas vara

10. Marx gjorde förvisso en sådan distinktion i sin konkreta analys men använde i sina verk enbart uttrycket »klass för sig själv«. Se »Filosofins elände« [1847], i Karl Marx och Friedrich Engels, *Skrifter i urval. Filosofiska skrifter* (1978), s. 354. För en kritisk diskussion om hur detta begreppspår direkt har tillskrivits Marx, se Michael Vester, »Klasse an sich/für sich«, i *Historisch-kritisches Wörterbuch des Marxismus*, band 7/1 (2008).

11. Richard Barbrook, *The Class of the New* (2006).

ett relevant begrepp. En skillnad mellan det slags kapitalism som den ursprungliga tanken om klasskamp formulerades utifrån och dagens är enligt Balibar att motsatsställningen mellan stat och civilsamhälle i den globala kapitalismens tidevarv har ersatts av motsättningen stat–marknad. Han menar därför att ett modernt klasskampsbegrepp måste utgå från att det är marknaden, inte staten, som står över samhället.

Numrets sista text är författad av den ungersk-rumänske filosofen Gáspár Miklós Tamás, som under den kommunistiska diktaturen var liberal dissident men sedan rört sig mot en marxistisk position. I sin text menar han att vänstern och arbetarrörelsen historiskt sett oftare har haft ett synsätt på klass som har mer gemensamt med upplysningsfilosofen Jean-Jacques Rousseaus idéer om det förtryckta folket än med Marx idéer om klass och klasskamp. Det rousseauanska synsättet betonade arbetarklassen som en autentisk och dygdefull gemenskap, som skulle befrias från sina förtryckare. Marx menade i stället att arbetarklassen var en del av förtryckarrelationen och dess befrielse kunde därmed enbart ske genom att klassen avskaffade kapitalismen – och därmed sig själv. Tamás slutsats blir att det rousseauanska synsättet blir allt mindre möjligt i en tid då allt färre ser sig som del av en arbetarklasskultur,

och att den politiska kampen i dag måste föras utifrån Marx synsätt och direkt angripa det ekonomiska system som skapar klasshierarkierna.

En fråga om jämlikhet

Diskussioner om en politisk mobilisering av arbetarklassen kan i dag säkert förefalla främmande för den som främst är van vid dagspolitikens gängse samtal. Men rent historiskt var det just en sådan mobilisering som bidrog till att infria de demokratiska och sociala rättigheter som sedan länge betraktats som grundläggande för de liberalkapitalistiska välfärdsstaterna.¹² Det var arbetarrörelsen och dess politiskt allierade som tvingade fram institutionella lösningar på de stora klassorättvisor som tidigare hade gjort det i princip omöjligt för det stora flertalet att få del av de löften om allas jämlikhet och rätt till självstyre som det moderna samhället hade burit med sig.

Med facit i hand – efter årtionden av bantad offentlig välfärd, försvagade omfördelningssystem och disciplinerande arbetsmarknadsåtgärder som skapar rädsla för marginalisering snarare än nya arbetstillfällen – vet vi att dessa rättigheter inte var för evigt givna. Efter finanskrisen har det dessutom blivit alltmer uppenbart att löftena om de välståndbringande marknadslösningarna främst infriats för de grupper som redan innan var välbeställda.

12. Se exempelvis Walter Korpi, *Den demokratiska klasskampen. Svensk politik i jämförande perspektiv* (1981).

Det blir alltmer påtagligt att tanken om att vi alla är jämlika och har samma rätt att fritt tillsammans med andra forma samhället, oavsett vår bakgrund eller status, rymmer illa med de högst påtagliga hierarkier och försämrade livschanser som fler i dag konfronteras med på grund av sin klassposition. Särskilt påtagligt blir det när de sämre förutsättningarna går i arv, från förälder till barn. Detta borde även bekymra de liberaler som kritiserar att privilegier och makt

ärvs och menar att alla ska ha samma livschanser. I ett samhälle där klass tillåts begränsa människors livschanser kommer de som föds i mindre bemedlade hem alltid att få sämre förutsättningar.

Det är kring denna vårt samhälles grundläggande idé om jämlikhet som texterna i detta nummer av *Fronesis* kretsar. Vill man förstå varför ekonomisk ojämlikhet uppkommer och vidmakthålls, men kanske även kan avskaffas, är klass ett nyckelbegrepp.